

Prva hrvatska akademska kiparica Mila Wod - život i djelo

Bebić, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Arts Academy / Sveučilište u Splitu, Umjetnička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:175:022995>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Arts Academy](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
UMJETNIČKA AKADEMIJA

JOSIPA BEBIĆ

Prva hrvatska akademska kiparica Mila Wod - život i djelo

ZAVRŠNI RAD

SPLIT, 2022. godina

SVEUČILIŠTE U SPLITU
UMJETNIČKA AKADEMIJA

LIKOVNI ODJEL

PRVA HRVATSKA AKADEMSKA KIPARICA MILA WOD - ŽIVOT I DJELO

ZAVRŠNI RAD

Odsjek: Likovna kultura i likovna umjetnost

Predmet: Umjetnost XX. stoljeća - temeljni problemi i kraj modernosti

Mentor: Ivana Vukušić, mag. educ. hist. art. et philop. croat., predavačica

Student: Josipa Bebić

SPLIT, lipanj, 2022. godina

Josipa Bebić

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je završni rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Studentica: Josipa Bebić

U Splitu _____

(potpis)

Prva hrvatska akademska kiparica Mila Wod - život i djelo

Josipa Bebić

Mila Wod je značajna za hrvatsku povijest umjetnosti zbog toga što je postala prva hrvatska akademska kiparica koja je u javnosti izložila svoje djelo. Živjela je u nepovoljnom razdoblju za žene, nije ih se prihvaćalo na jednak način kao i muškarce i broj radničkih mjesta u tvornicama za njih je bio manji nego za muškarce. Također, bile su degradirane u društvenim, političkim i ekonomskim krugovima. Još u drugoj polovici 19. stoljeća, žene su se počele boriti za svoja prava kako bi se izjednačile s muškarcima. U takvim prilikama Mila Wod je stvarala djela i svojim posvećenim radom doprinijela hrvatskoj likovnoj baštini, ali i percepciji žena umjetnica kao važnih aktera hrvatske povijesti umjetnosti. Izlagala je na grupnim i samostalnim izložbama na kojima je ponajviše predstavljala portrete svjetovne tematike. Također, bavila se i sakralnom tematikom, a često je dobivala pozive da izrađuje crkveni namještaj, zbog čega je posebno poznata i cijenjena u Hrvatskoj i svijetu. Njezina djela čuvaju se u brojnim crkvama diljem Hrvatske i galerijama u Zagrebu.

Ključne riječi: Mila Wod, žene umjetnice, sakralna tematika, kiparski opus, portreti, kiparstvo
20. stoljeće

SUMMARY

The first Croatian academic sculptor Mila Wod - life and work

Josipa Bebić

Mila Wod is significant for Croatian art history because she became the first Croatian academic sculptor to exhibit her work in public. She lived in an unfavorable period for women, they were not accepted in the same way as men and the number of factory jobs for them was less than for men. They have also been degraded in social, political and economic circles. As early as the second half of the 19th century, women began to fight for their rights to equalize with men. On such occasions, Mila Wod created works and with her dedicated work contributed to the Croatian art heritage, but also to the perception of women artists as important actors in the history of Croatian art. She has exhibited in group and solo exhibitions in which she mostly presented portraits of secular themes. She also dealt with sacral themes, and often received invitations to make church furniture, which is why she is especially known and appreciated in Croatia and the world. The works are kept in numerous churches throughout Croatia and galleries in Zagreb.

Keywords: Mila Wod, women artists, sacral themes, sculptural opus, portraits, 20th century sculpture

Sadržaj

1. Uvod

1.1. Žene umjetnice u svijetu.....	4
1.2. Položaj žena u 19. stoljeću.....	6
1.3. Položaj žena u Hrvatskoj u 19. stoljeću.....	11
2. Biografija Mile Wod.....	15
3. Izložbe Mile Wod.....	16
4. Stvaralaštvo Mile Wod.....	18
4.1. Spomenik Stjepanu Radiću.....	22
4.2. Oltar i krstionica u Metkoviću.....	24
4.3. Jurica.....	26
4.4. Marija Ružička Strozzi.....	28
4.5. Corpus Domini u Zagrebu.....	29
4.6. Gospa Fatimska.....	31
4.7. Jaslice.....	32
4.8. August Harambašić.....	34
4.9. Posmrtna maska i ruke sv. Eufemije.....	35
4.10. Sarkofag sv. Ivana Kapistrana.....	36
4.11. Oltar u crkvi Navještenja.....	36
4.12. Posmrtna maska Alojzija Stepinca.....	37
4.13. Kuhar.....	38
4.14. Sv. Skolastika na Pagu.....	39
4.15. Hrvatska sveta godina.....	41

4.16. Pijetao.....	42
4.17. Dobri Otac Antić.....	43
4.18. Tabernakul na Brezovici.....	44
4.19. Bol traženja Isusa.....	45
4.20. Pieta.....	45
5. Zaključak.....	46
6. Popis literature.....	48
7. Slikovni prilog.....	49

1. Uvod

1.1. Žene umjetnice u svijetu

Žene u umjetnosti djeluju još od antike, ali nisu uvijek bile potpisivane. Postoje zapisi u kojima nalazimo pojedina imena umjetnica čija djela u većini slučajeva nisu sačuvana. U Grčkoj su to bile: Kalipso, Timareta, Olimpija i druge. Nakon antike, dolazi razdoblje srednjeg vijeka u kojem su umjetnice bile pripadnice plemićkog sloja. Bavile su se vezanjem i ukrašavanjem iluminacija. Često su to tada bile redovnice jer su one bile obrazovane, kao i svećenici u to doba. Poznatija od njih bila je Hildegard von Bingen.¹ Bila je skladateljica i kompozitorica te je njezinih skladbi sačuvano više nego u ijednog muškarca toga doba.²

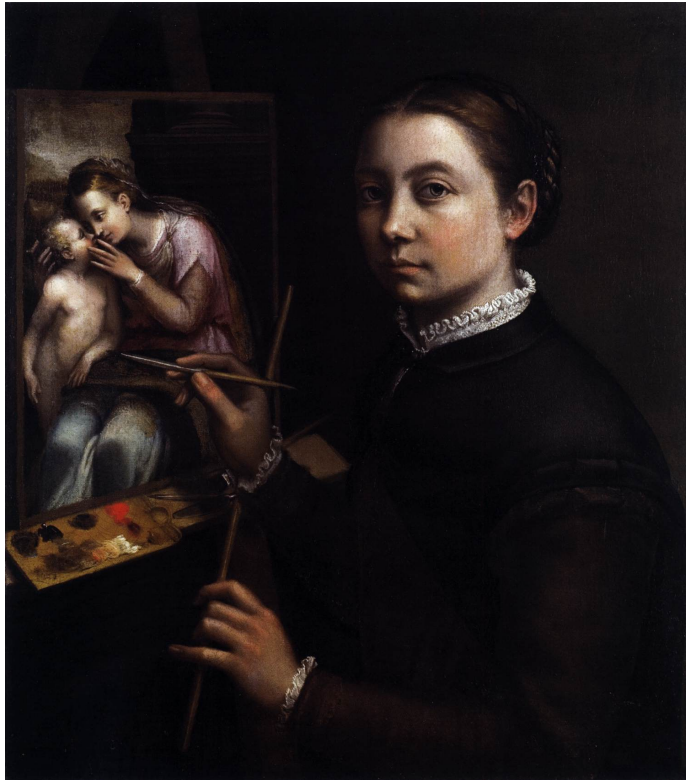

Slika 1: naslovna stranica djela “Scivias”, Hildegard iz Bingena, 12. st.

¹ <https://filozofskoteoloski.wordpress.com/2017/05/14/hildegardine-ilustracije/>, 10:22h, 30.7.2022.

² <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25518>, 29.7.2022.

U razdoblju renesanse poznate umjetnice su bile: Sofonisba Anguissola, Lavinia Fontana i Levina Teerlinc, to su bile kćeri umjetnika ili plemkinje koje su imale tu privilegiju da se bave umjetnošću. Ženama je u baroku bilo dozvoljeno crtati samo ženske aktove, a njihova imena nam nisu poznata.³

Slika 2: “Autoportret”, Sofonisba Anguissola, 1556., Muzej Lancut, Poljska

U 19. stoljeću djelovala je poznata fotografkinja Julia Margaret Cameron, koja je otvorila vidike za žene u umjetnosti u svijetu, dok će stoljeće nakon Mila Wod napraviti isto na području Hrvatske, postupkom javnog izlaganja. J. M. Cameron se počela baviti snimanjem kada je imala 48 godina, nakon što je dobila svoj prvi fotoaparat. Bila je bliska s piscima i znanstvenicima toga doba, čije je žene često fotografirala. Najpoznatija je po svojoj seriji portreta plemića iz Engleske.⁴

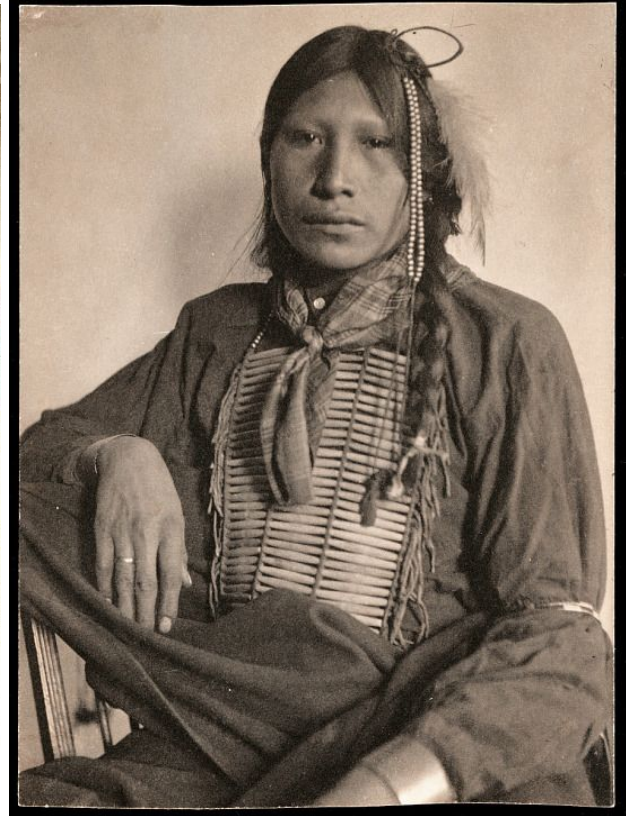
³ hr.wikipedia.org/wiki/Žene_u_umjetnosti

⁴

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Julia_Margaret_Cameron_-_Mrs._Herbert_Duckworth_%281846-1895%29_born_Julia_Prinsep_Jackson_later_Mrs._Julia_Stephen_Mother_of_..._-_Google_Art_Project.jpg, 29.7.2022.

Slika 3: “ Pomona”, Julia Margaret Cameron, 1872.

Slika 4: portret “ Sioux ”, Gertruda Käsebier, 20. Muzej umjetnosti Metropolitan, NY

Još jedna poznata fotografkinja koja je djelovala u to doba je Gertruda Käsebier a bila je poznata po svojim fotografijama Indijanaca. Jednom prilikom je izjavila: “Srdačno savjetujem ženama umjetničkog ukusa da se školuju za neobrađeno polje moderne fotografije. Čini se da je njima posebno prilagođeno, a rijetki koji su u njega ušli bilježe zadovoljavajući i isplativ uspjeh”.⁵

1.2. Položaj žena u 19. stoljeću u svijetu

U svijetu je status žena u 19. stoljeću bio jako loš, zbog čega su se žene okupile i različitim prosvjedima se počele boriti za svoja prava. Tako postoje tri feministička vala, a obradit ćemo prvi jer se veže za osobu o kojoj govorimo u ovom radu.

⁵ Janson, 2005., 776.-777.

To je razdoblje u kojemu je djelovala hrvatska kiparica Mila Wod, koja je činom javnog izlaganja svoga kiparskog djela otvorila vrata ostalim ženama koje su se počele boriti za pravo glasa. U Hrvatskoj su pravo glasa žene dobile nekoliko godina kasnije u odnosu na europske i svjetske zemlje.

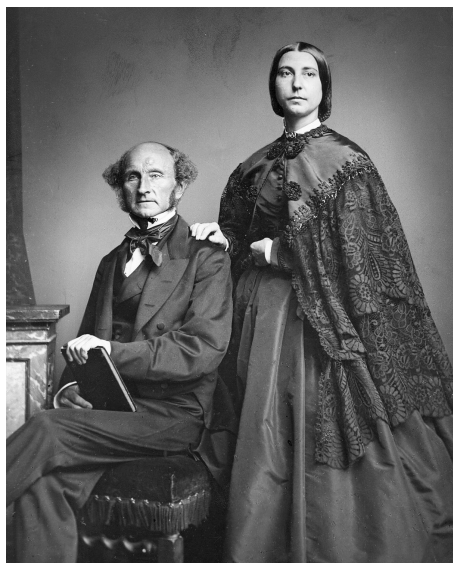
Nije bilo moguće da Mila Wod i njezina učenica Alojzija Ulman budu zapamćene zbog komunističkog stanja u državi Jugoslaviji koji nije dozvoljavao veličanje sakralne umjetnosti. Priliku za divljenje njihovim djelima imali su samo župljani određenih gradova, kao što je Đakovo u kojem je najviše djelovala Alojzija Ulman i crkve u Osijeku, Petrinji, Zagrebu i Metkoviću u kojima je radila Mila Wod.

Slika 5: prvi feministički val

U povijesti su se dogodila tri značajna feministička vala. Prvi je bio početkom 20. stoljeća, kada su se žene borile za pravo glasa, zaposlenje, imovinsko nasljedstvo i obrazovanje što se u Hrvatskoj posebno odrazilo na području obrazovanja, kada su otvorene prve škole za žene i kada je bilo dozvoljeno ženama da razvijaju svoj umjetnički talent. Tako je Mila Wod svoje znanje prenijela na Alojziju Ulman. To je bilo doba muške dominacije u industrijskom svijetu.

Povjesničari smatraju da su velik utjecaj na cjelokupni feministički pokret imali: industrijska revolucija, Prvi svjetski rat i modernizacijski proces.

Slika 6: Harriet Taylor Mill i
njezin otac filozof J. S. Mill

Slika 7: "I wish ma could vote", 1920.,
prosvjed ispred Bijele kuće

Značajne feministkinje toga doba koje su bile podržane od svojih muževa i očeva bile su: Harriet Taylor Mill, Millicent Fawcett i Emmeline Pankhurst. Žene su se za pravo glasa izborile tek 1920. godine, nakon što su prosvjedovale ispred Bijele kuće u Sjedinjenim Američkim Državama, a u Hrvatskoj je šesnaest godina nakon Mila Wod izložila svoju prvu skulpturu, što je bilo prvo djelo koje je žena umjetnica izložila u javnosti, lik političara Stjepana Radića. Time je Mila otvorila puteve ženama, a ekonomsko stanje u državi je pomalo išlo na bolje, kao što je rastao i broj radnih mjesta za žene u tvornicama. Prvi feministički val se dogodio na svjetskoj razini, ali u različitim periodima. U Kini se dogodio 1911. godine pod vodstvom Kineskinje Tan Jung Ying, u Japanu se dogodio 6 godina nakon, na čijem je čelu bio Kishida Toshika, dok su se u Indiji samo godinu dana nakon borili za prava obrazovanja djevojčica. Također je u tom stoljeću u Hrvatskoj otvorena prva gimnazija za djevojke. Švicarsku je prvi val zahvatio tek 1971. godine.

Slika 8: Amrita Sher - Gill,
“Mlade djevojke”, 1932.

Slika 9: Amrita Sher - Gill, Indijka, pravo
na obrazovanje djevojčica

Iste te godine u američkom časopisu o vizualnim umjetnostima ARTnews izašao je poznati esej “Zašto nema velikih umjetnica”, autorice feministkinje Linde Nochlin. Ona je inače bila američka povjesničarka umjetnosti koja je predavala na Sveučilištu u New Yorku, kolegij modernu umjetnost. Kao što je u New Yorku to bila Linda Nochlin, svaki dio zemlje imao je po jednu svoju organizatoricu, koja je predvodila grupu žena. Tako je u Hrvatskoj jedna od glavnih bila Nasta Rojc, koja se isticala po svom posebnom stilu u prikazima autoportreta. Njezina najpoznatija slika bila je autoportret u kojem je bila obučena u muškarca.⁶ Neki izvori navode da je bila homoseksualac iako je bila udana za slikara Branka Šenou, što je bilo uvjetovano kako bi se mogla nastaviti baviti slikarstvom. Nasta Rojc je bila organizatorica brojnih izložbi i jedna od njezinih poznatijih bila je održana 1914. godine u Beču, gdje je pozvala brojne žene umjetnice s područja Jugoslavije. Među njima je bila i Mila Wod koja je iz svega izašla kao protagonistica hrvatske umjetnosti.

⁶ <https://hrcak.srce.hr/file/294658>, 29.7.2022.

Slika 10: “ Ja borac“, 1914., Nasta Rojc

Mila je bila borbena i nije se ustručavala izlagati svoja djela nakon prvih narudžbi koje je dobivala. Prije samog opredjeljenja za pravac u svojem školovanju, njezin talent je bio vidljiv i počela ga je razvijati uz veliku potporu profesora i akademika Roberta Frangeša Mihanovića i Roberta Valdeca.⁷ Godine 1949. feministkinja Simone de Beauvoir je objavila knjigu “Drugi spol” čime je učvrstila temelje sljedećeg feminističkog vala. U knjizi je govorila o spolnosti, o tome kako okruženje utječe na djecu i odnosi se prema njima ovisno jesu li dječaci ili djevojčice. Rekla je kako se dječake hrabri i podržava, dok se žene potiskuje i nagoni da budu pasivne, zbog čega im se stvori strah da nisu sposobne pobuniti se protiv nečega ili reagirati na nešto. Poznata rečenica iz te knjige je: “Ženom se ne rađa, ženom se postaje”.⁸

⁷ <https://kuca.senoa.eu/obitelj-senoa/nasta-rojc>, 29.7. 2022.

⁸ libela.org/sa-stavom/8838-povijest-pokreta-feminizam-prvog-vala/ pristupila dokumentu 2.5.2022

Slika 11: Djevojka s kapom, 1940.,
M. Wod

Slika 12: Reljef u Hrvatskoj vijećnici, 1912., M.Wod

1.3. Položaj žena u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću

Mila Wod je prva hrvatska akademska kiparica koja je djelovala u 19. i 20. stoljeću na području Hrvatske. To je bilo razdoblje u kojem se na žene gledalo kao na bića koja su manje vrijedna, slabija i nesposobnija od muškaraca.⁹ Posao koji je bio nametnut ženi bilo je domaćinstvo u čemu se brojne žene nisu mogle zamisliti. Prikaz kako se odnosilo prema ženama prije i tijekom života kiparice Mile Wod, ne samo u njezinom poslu, nego i u svakodnevnom životu na različitim društvenim područjima.

U prvoj polovici 19. stoljeća otvorene su privatne škole za djevojke i škole koje su otvorile časne milosrdnice pri samostanima. Prva takva škola u Hrvatskoj osnovana je 1848. godine u Zagrebu. U drugoj polovici 19. stoljeća, 1875. godine osnovana je prva državna škola. Posebno se gledalo na pismenost žena, njihovu nezaposlenost i ekonomsko stanje u kojem su se nalazile. Godine 1869. zabilježeno je 11, 09% pismenih žena, a uslijed novog popisivanja zabilježeno ih je 18, 45%. Radi lošeg ekonomskog stanja muškarci su emigrirali što je dovelo do skorog

⁹

<https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/jeste-li-culi-za-milu-wod-kiparicu-koja-je-napravila-stepincevu-posmrtnu-masku-i-poslala-titu-zanimljivo-pismo/>, 30.7.2022.

izjednačenja broja muškog i ženskog stanovništva, čime je žena bilo 50, 70 %, dok su preostali broj činili muškarci.

Hrvatska što se tiče žena u ekonomskom i političkom smislu nije kaskala za ostalim zemljama, ali je u umjetnosti bila u zaostatku par godina, odnosno za žene umjetnice se rijetko čulo, a samo hrabre su nastavile raditi i predstavljati djela u javnosti. Mnoge žene umjetnice bile su u strahu, ali krenula je prava revolucija ženskih umjetnina, čemu je dokaz broj djela na javnim mjestima i činjenica da nisu otkriveni nikakvi posljedični zločini zbog ženske borbe i bunta. Nađeni su podaci o stanju nezaposlenosti u gradu Osijeku, gdje je zabilježeno 1/3 nezaposlenih muškaraca i 2/3 nezaposlenih žena. Značajni poduzetnički gradovi bili su: Rijeka, Karlovac, Zagreb, Osijek i Varaždin. Broj radnika na području Slavonije bio je 13 830, što je bio značajno velik broj za to doba. Žene su dobile bitnu ulogu u radničkom svijetu. Radile su u tvornicama, industriji tekstila, kao krojačice, krčmarice i slično. Ukoliko bi ženi umro muž, žena bi uzela njegovo radno mjesto. Počelo se tražiti više žena radnica na tržištu, što nam dokazuje i popis zaposlenih u Reissnerovoj tvornici, gdje je bilo 20 radnika i 15 radnica i broj zaposlenih žena u tvornici konoplje i užarske robe Bele Adamovića- Čepinskog u kojem je zabilježeno 40 % zaposlenih žena i djece.

Slika 13: žena u radioni

U Reissnerovoj tvornici radno vrijeme je bilo od 6 h do 18 h ljeti, a zimi od 5 h do 17 h, radi čega su radnici počeli često štrajkati pa je zakon 1891. godine uveo bolovanje. Ekonomsko stanje u većini obitelji je bilo jako loše. Obitelji je pogodilo veliko siromaštvo zbog čega roditelji nisu

mogli djeci omogućiti dobre uvjete pa bi se djeca razbolijevala i umirala u ranoj dobi. Hrvatska književnica Vilma Vukelić tako je opisala stanje u dvije obitelji koje je poznavala. Prva je bila sedmeročlana obitelj u kojoj je živjela njezina prijateljica koja je zbog bolesti umrla u dvanaestoj godini života, a druga je bila obitelj udovice Web, čiji je posao bio raznositi vodu po naselju u kojem je živjela, no zbog male zarade i njezina djeca su umrla u ranoj dobi. Drugu polovicu 19. stoljeća obilježilo je i otvaranje Javnih kuća, zbog čega su majke posebno morale paziti na svoje kćeri.

Sve do početka 20. stoljeća ženama nije bilo omogućeno studiranje, dok su gimnaziju mogle pohađati tek od 1917. godine. Marija Jambrišak je bila značajna žena toga doba koja je svojim postupcima unaprijedila žensko školovanje i uspjela se upisati na Filozofski fakultet u Zagrebu. Borila se za povećanje plaće žena i protiv velike diskriminacije prema njima. U školama je najviše bilo djevojaka srednjeg sloja, čak 80%, dok su ostalo bile djevojke iz nižeg i višeg sloja. Poraslo je zanimanje žena za učiteljstvo, što se zbog ženinog majčinskog instikta smatralo i prirodnim. Ženama učiteljicama je bilo zabranjeno udavati se kako ne bi zanemarivale svoje kućanske ili školske obveze. Taj je zakon bio ukinut 1918. godine. Redovnice su također bile učiteljice i brinule su se o bolesnicima, a nerijetko su predavači vjeronauka bili i svećenici. Žene su postajale i znanstvenice, radile su kao pedagoginje i slično. Poznatije od njih su spisateljica Ivana Brlić - Mažuranić koja je imala svoju privatnu učiteljicu, publicistkinja Marija Jurić Zagorka, znanstvenica Tereza Paulić, doktorica znanosti Milica Bogdanović, glumica Marija Ružička Strozzi i druge. Bitno je spomenuti da su se te žene međusobno znale i napredovale u različitim zvanjima, svaka u svome te se zbog njihove kvalitete pročulo za njih. Tako je Mila Wod bila poznanica s Marijom Ružičkom Strozzi i napravila je njezin portret u bronci.

Većina žena radilo je u domaćinstvu, dok je 7, 50% njih bilo u zdravstvu i školama. Žene koje su pripadale višem društvenom sloju zapošljavale su se iz intelektualnih i materijalnih razloga, dok su se žene iz nižeg društvenog sloja zapošljavale, kako bi prehranile obitelj. Mila je također spadala u niži društveni sloj te je na svojoj prvoj samostalnoj izložbi upoznala svojega muža i borila se za egzistenciju obitelji. Osim muža imala je i dvoje djece; sin Jurica koji je stradao u Drugom svjetskom ratu i sina Stjepana. Kako bi Mila izliječila svoju bol zbog izgubljenog sina, potpuno se posvetila svom kiparskom radu. Njezin muž Victor Bernfest je bio židovskog podrijetla zbog čega se morao skrivati kako ga nacisti ne bi uništili, pa je Mila njemu i sinu

Stjepanu slala hranu. Bila su to krizna ratna vremena u kojima se događalo niz značajnih promjena za čovječanstvo.

Od žena višeg društvenog sloja se očekivalo da idu na kulturna događanja, kao što je ples, kako bi osvjtlale mužev obraz. Značajnu ulogu su imale također u prenošenju informacija o suprugovoj kampanji za vrijeme političkih izbora. O djeci su se brinule dadilje i ostajale su u kućama sve do djevojičine udaje. Dogovor je bio da dadilje budu iz Hrvatske, ali ponekad bi bile iz Njemačke ili Austrije. Žene su se izborile za pravo četverotjednog bolovanja nakon porođaja bez prekidanja radničkog ugovora. Zbog čestih nesreća svaki radnik je morao imati osiguranje, što je uvedeno 1907. godine. Možemo zaključiti da se položaj žena kroz 19. stoljeće i 20. stoljeće na području Hrvatske razvijao na bolje, ali i dalje su postojale norme o tome kakva žena mora biti, npr. stidljiva, blaga, dobra supruga, dobra majka ili učiteljica i slično.¹⁰

Slika 14: Majka i dijete, reljef, 1935., Mila Wod

Slika 15: Glava Posavka, 1955., Mila Wod

¹⁰ hrcak.srce.hr/file/342430 Položaj žena u Banskoj Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća, Sonja Erceg i Dora Tataj

2. Biografija Mile Wod

Mila Wod je hrvatska kiparica značajna za povijest hrvatske umjetnosti jer je prva žena umjetnica koja je u javnosti izložila svoje djelo. Radi se o kipu Stjepana Radića koji je bio postavljen 1929. godine nakon njegove smrti na istoimenom trgu u Petrinji.

Njezino puno ime je Ljudmila Wodselek. Ona je hrvatska kiparica češkog podrijetla koja se od svojih studentskih dana počela potpisivati imenom Mila Wod ili Vod zbog toga što je na prvoj skupnoj studentskoj izložbi u Zagrebu njezino ime bilo predugačko da bi stalo na letak. Jedini put kad je njezino prezime bilo napisano s dva slova o je u enciklopediji "Znameniti i zaslužni Hrvati 925. - 1925. te spomena vrijedna lica u Hrvatskoj povijesti" koja je bila tiskana godine 1925. godine u Zagrebu.

Rodila se 18. rujna 1888. godine u Budimpešti. Njezin otac Henrik Wodselek je bio Čeh, a majka Marija Bek Vidaković je bila Hrvatica, zbog čega je Mila znala i češki i hrvatski jezik, uz francuski i engleski, što joj je pomoglo da se sporazumijeva s ljudima po svijetu. Poznata je i kao kozmopolit što znači da je stupala u komunikacije s građanskim pukom bez obzira na njihovu nacionalnu i vjersku opredijeljenost. Govorila je da je na njezin umjetnički razvoj utjecao njezin djed, odnosno majkin otac iz Donjeg Miholjca koji je bio licitar i majkin rođak hrvatski pjesnik August Harambašić kojem je napravila reljef na rodnoj kući u Donjem Miholjcu. Pohađala je osnovnu školu u Beču i Bratislavi i višu djevojačku školu u Varaždinu, 1900. - 1904. godine. Godinu dana nakon završene više škole radila je kao činovnica u Zagrebu i amaterski se bavila kiparstvom kada je napravila svoj prvi kiparski rad "Homo primogenius". Nakon toga upisala je studij kiparstva na Privremenoj višoj školi za umjetnost i obrt u Zagrebu 1907. godine i diplomirala je 1911. godine. Profesori koji su joj predavali na akademiji bili su: Rudolf Valdes, slikar Bela Čikoš - Sesija i Robert Frangeš Mihanović koji je bio njezina glavna podrška za upis na studij i čije je najpoznatije djelo spomenik kralja Tomislava u bronci na željezničkom kolodvoru u Zagrebu.

Mila je živjela u Zagrebu od 1913. - 1918. godine, kada je napisala zbirku pjesama Lieder na njemačkom jeziku. Također se bavila amaterskom glumom u kazalištu. U tom periodu više se posvetila radu te je počela pisati pjesme i dnevnik. Godine 1917. izložila je seriju "Sculptures" od šest fotografija skulptura: Autoportret, Dijete, Hekuba, Spomenik tuge, Glava i Jelen. Bila je

udana za kipara Victora Samuela Bernfesta kojeg je upoznala na svojoj prvoj samostalnoj izložbi 1918. godine u Salonu Antuna Ulricha te je s njim imala dva sina Stjepana Mišu i Juricu (rastali su se 1933. godine, a on je osnovao novu obitelj). Dvije godine nakon diplomiranja otišla je u Pariz na usavršavanje u struci gdje je upoznala francuskog kipara Augusta Rodina¹¹ , a nakon povratka u Zagreb saznala je za majčinu smrt i nedugo zatim umro joj je i otac. Tragična obiteljska smrt se nastavila i u Drugom svjetskom ratu u logoru u Jasenovcu gdje joj je poginuo sin Jurica zbog čega se Mila još više posvetila svom radu. Imala je osjećaj za lijepo, a u radu je uvijek koristila blage linije te su joj radovi po osobnom izboru često bili ekspresivnog karaktera i najčešće u bronci i terakoti, a za crkvene potrebe radila je u kamenu. Živjela je u razdoblju 1. Jugoslavije koja je bila pod NDH i u razdoblju 1. komunističkog režima koji je bio vrlo strog prema katolicima. Napravila je posmrtnu masku bl. Alojziju Stepincu u Krašiću 1960. godine što joj je isprva bilo zabranjeno a njegova posmrtna maska danas se nalazi u zagrebačkoj katedrali. Jednu takvu posmrtnu masku napravila je i Sv. Eufemiji koja je u ruci držala palminu granu što je označavalo da je umrla mučeničkom smrću.

Bila je pozvana u Veliku Britaniju na daljnje usavršavanje u struci ali je zbog lošeg ratnog stanja u domovini odbila poziv. Radila je u školama u Karlovcu, Petrinji i Zagrebu gdje je imala svoj atelje. Tijekom života bila je posvećena radu u kojem se vidi njezina povezanost s katoličkom religijom. Pomagala je u udruzi Caritas u Krašiću od čega je dio svoje plaće davala u dobrotvorne svrhe.

3. Izložbe Mile Wod

Mila Wod izlagala je u Petrinji, Karlovcu, Zagrebu, Dubrovniku, Osijeku, Beču, Parizu i Beogradu. Uspjeh je doživjela u samim počecima svoje umjetničke karijere kada je izlagala s hrvatskom umjetnicom Nastom Rojc u Beču 1914. godine. Nasta Rojc je hrvatska umjetnica koja je djelovala u istom razdoblju kada i Mila Wod. Značajna je zbog svoga djela u kojem se prikazala u muškoj odjeći i smatra se prvom ženom koja je sebe prikazala na taj način. Posebno se ističe kao organizatorica i inicijatorica koja je okupila žene umjetnice 1928. godine

¹¹

frendica.online/2020/03/04/predavanjem-mila-wod-i-blazeni-alozjije-stepinac-hrvatsko-cesko-drustvo-obiljezilo-60-godisnjicu-stepinceve-smrti/

osnivanjem Kluba likovnih umjetnica, koje su zajedno izlagale na izložbama Hrvatskog društva umjetnika, gdje su osim nje, sudjelovale: Mila Wod, Zdenka Pexidr - Srića, Zinaida Bandur, Leopoldina Schmidt - Auer, Sonja Tajčević - Kovačić, Lina Crnčić - Virant, Zoe Borelli, Henrika Šantel i druge. Nakon toga Mila Wod je izlagala s njima još dva puta 1934. i 1939. godine. Poznato je da je Nasta Rojc, kao i Mila Wod imala svoje prve samostalne izložbe u Salonu Ulrich u Zagrebu i činjenica je da su se kretale u istim okruženjima, kao što je Mila Wod radila bistu Marije Ružičke Strozzi, tako je i Nasta Rojc naslikala M. R. Strozzi. Nasta Rojc se isticala po svom subjektivnom, emotivnom prikazu stvari, doživljaja i osoba, kao i po događajima koje je prikazivala kroz svoje vlastito iskustvo. Bila je istaknuta zbog svojih pejzaža, a najznačajnija je kao protagonistica koja je zajedno s Milom Wod i ostalim umjetnicama obilježila povijest ženske umjetnosti.¹² Mila Wod je 1924. godine izlagala s umjetnicima, sudionicima Proljetnog salona, iako se kiparski opus radova nije istakao. Osim nje kipari koji su tu izlagali, bili su njezin kolega Ivan Meštrović i profesor Robert Frangeš - Mihanović. Neke skulpture sentimentalnih i socijalnih motiva muškaraca i žena koje su prvi put izložene u studenom 1933. godine u dvorani gradske Male vijećnice u Karlovcu su: Prosjak, Prodavačica cvijeća, Pometač, Seljak na tržnici, Seljak u polju, Seljak u crkvi, U kolu, Majka (uči dijete prekrstiti se), Briga (zabrinuti seljak koji vuče seljačka kola i vodi bolesnu ženu k liječniku u grad). Godine 1937. izložila je svoje figurice seljanki i seljaka u dubrovačkoj galeriji u palači Sponzi koje su bile rasprodane za vrijeme trajanja izložbe. Godinu dana nakon izlagala je s ženama iz Beograda, Zagreba, Ljubljane, Bukurešta i Praga na izložbi pod nazivom “ Izložba žena umjetnica država Male Atante ”. Izložila je tri svoja rada: Sv. Ana, Moj Jurica i Moj Mišo, rad kojega je otkupila zagrebačka općina. Radila je portretne plakete 1939. godine za Mariju Kumčić i Jagodu Truhelk. Nakon njezine smrti održavale su se izložbe u Glipkoteci HAZU u Zagrebu 1990. godine, u Petrinji u Galeriji Krste Hegedušića 2007. godine, 2010. godine u Galeriji Milan i Ivo Steiner u Zagrebu, gdje su bili izloženi i radovi njezinog bivšeg muža Victora Samuela Bernfesta. Umjetnica je 2013. godine u Studiju u Modernoj galeriji Josip Račić u Zagrebu održala izložbu pod nazivom “ Hommage ”. Na izložbi je bilo izloženo sedam njenih radova: skulptura Glava Starca, statua Djevojčica na listu, plakete: Bartol Zmajić, Koko i seka, Majka i dijete, hrvatski političar Dr. Vladko Maček i medaljon Hrvatska sveta godina.

¹² umjetnicki-paviljon.hr., 14:47, 31.7.2022.

Slika 16: portret Marije Kumčić, 1939.,

Mila Wod

Slika 17: portret Jagode Truhelke, 1939.,

Mila Wod

4. Stvaralaštvo Mile Wod

Mila Wod se bavila različitom tematikom od sakralne do svjetovne. Osim u Hrvatskoj radila je i u inozemstvu, u Italiji i Švicarskoj pa je tako za svetište u Padovi napravila reljef svetog Leopolda Bogdana Mandića. Crkve u kojima je radila bile su u Zagrebu Corpus Domini gdje je napravila dva medaljona, oltar, propovjedaonicu, stalak za križ, posudicu za blagoslovljenu vodu, ispovjedaonicu, kip Srca Isusova i Srca Marijina, zatim crkva Gospe Lurdske u Zagrebu i zagrebačka katedrala, a u Kraljevci kod sestara Služavki Malog Isusa oltar koji je bio gotov 1959. godine na Božić. Radila je u mnogim još crkvama i samostanima: kod sestara karmelićanki u Tabernakulu u Brezovici, medaljone “ Sedam žalosti Blažene Djevice Marije ” u kapelici u Krašiću, u Svetištu Gospe Sinjske u Sinju medaljone “ Sedam radosti Blažene Djevice Marije ”, u crkvi sv. Ilije u Metkoviću oltar Srca Isusova koji su 1940. godine župljani darovali gradu.

Slika 18: Sedam radosti Blažene Djevice Marije, Marije, 1952., Mila Wod

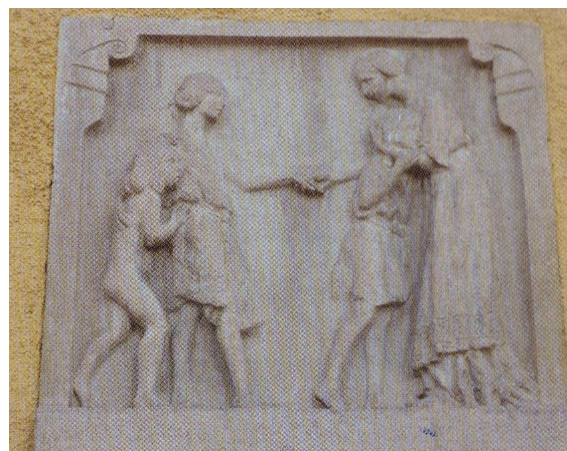
Slika 19: Sedam radosti Blažene Djevice Marije, 1952., Mila Wod

U Mariji Bistrici je napravila reljef Uskrisenja Jairove kćeri i reljef fra. Ante Antića, zatim bl. Marka Križevčanina u crkvi Navještenja Marijina u Opatiji, u crkvi u Petrinji sv. Mihovila, svijećnjake za crkve u Ogulinu, Karlovcu i crkvi Sv. Petra u Zagrebu. U franjevačkoj crkvi Presvetog Trojstva u Karlovcu postavljen je svijećnjak za Uskrsnu svijeću. Neki njezini radovi sakralne tematike nalaze se na otvorenom, primjerice kip Sv. Ivana Krstitelja postavljen na brežuljku kod Duge Rese. Mila je išla na Cres u Benediktinski samostan podučavati benediktince izradi skulpturica, pa je tako na Pašmanu darovala kip sv. Benedikta, a na Pagu je darovala kip Sv. Skolastike. Napravila je 1942. godine groblje za obitelj Pernar na Mirogoju u Zagrebu, zatim portret lika iz Biblije, odnosno Judu na kojem je izražena Milina ekspresija, kao i u preostalim svjetovnim portretima “ Starac ” i “ Moj sin ”. Radi i tri autoportreta: 1914., 1935. i 1938. godine i portrete tada živućih poznatih osoba koji se danas nalaze u Hrvatskoj na javnim mjestima, a samo jedan njezin rad “ Šef kuhinje ” se nalazi u Gliptoteci HAZU u Zagrebu. Pretpostavlja se da je to djelo radila po uzoru na svoga oca koji je volio kuhati. Godine 1935. radila je za obitelj Marković kojoj je na zahtjev napravila nadgrobni spomenik, zatim iz te obitelji portret Jakoba i Aleksandra: 1937. i 1938. godine. Ona im je poklonila nekoliko svojih terakota: Borba s vukom, Seljanka s guskom, Majka s djetetom i Otac s djetetom.

Druga obitelj koja posjeduje njezin rad je obitelj Frölich iz Karlovca koja ima brončani reljef pod imenom Streljač. Niz reljefa napravila je i na Psihijatrijskoj bolnici za djecu i mladež u Kukuljićevoj ulici 11 ispod prozora na drugom i trećem katu.¹³

Slika 20: reljefi na Hrvatskom državnom bolnici za arhivu u Zagrebu, 1911., Mila Wod

Slika 21: reljefi na “ Psihijatrijskoj djecu i mladež” u Zagrebu, 1911., Mila Wod

Drugi reljefi su figure ljudi na zgradi smeđe boje u Haulikovoj ulici 4 te reljefi na današnjem Hrvatskom državnom arhivu. Radila je i reljefe s figurativnim prizorima djece i filozofa u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. To je bio veliki projekt u kojem su sudjelovali profesori prve generacije Privremene više škole za umjetnost i umjetni obrt: Rudolf Valdec i Robert Frangeš i učenici Više umjetničke škole kiparskog tečaja u Zagrebu: Mila Wod, Antun Štefić, Antonija Košćević itd. Organizator gradnje Sveučilišne knjižnice u Zagrebu bio je profesor i arhitekt Lubynski koji je pokazao svoje umijeće u prepoznavanju mladih talenata. Sveučilišna knjižnica u Zagrebu smatra se najljepšom secesijskom zgradom u Hrvatskoj. To je bio projekt izgradnje dvije knjižnice: Sveučilišne i Kraljevske knjižnice. Radila je u Švicarskoj, napravila je reljef pod nazivom “Djeca” za gospođu Leopoldu i industrijalca Karla Wittgensteina, obitelj mecene secesijskog udruženja umjetnika u Beču koji se nalazi na dvorcu Wittgenstein. Umjetnica je u

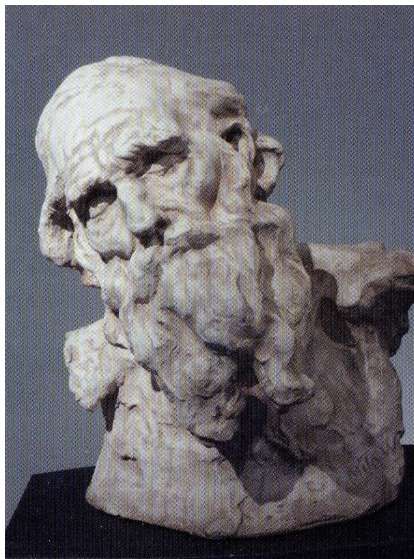
¹³ https://hr.wikipedia.org/wiki/Psihijatrijska_bolnica_za_djecu_i_mlade%C5%BE._Zagreb, 30.7.2022.

njihovom dvorcu vidjela i djelo Ivana Meštrovića “ Zdenac ” zbog čega joj je bila velika čast raditi za tu obitelj. Na izložbi iz 1900. godine, Meštrović je u Klovićevim dvorima izložio portret gospođe Leopolde Wittgenstein, pri čemu vidimo Meštrovićevu veću suradnju s tom obitelji. Tri godine nakon Mila je počela voditi “ Odjel za umjetnost katoličke akcije ” na zagrebačkom Kaptolu.

Slika 22: Kraljevska sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Djelovala je 50 godina u Dijecezanskom muzeju u Zagrebu. Nisu sva djela dostupna, neka se nalaze u privatnom vlasništvu njezinih unuka Darka i Miljenka Bernfesta u Zagrebu ili u privatnim galerijama, a neka su uništena u Domovinskom ratu kao što su crkve u Petrinji i Čuntiću. Godinu dana prije svoje smrti napravila je brončanu skulpturu “ Kraljica mira ” koju je osobno predala papi Pavlu VI. godine 1967.

Slika 23: Starac, 1940., Mila Wod

Slika 24: Autoportret, 1938., Mila Wod

4.1. Spomenik Stjepanu Radiću

Spomenik izrađen u čast hrvatskog političara Stjepana Radića bio je na početku postavljen u zagrebačkom Umjetničkom paviljonu, zatim u Hrvatskom seljačkom domu, današnjoj Modernoj galeriji u Zagrebu koja je nekad bila palača Vranyczany. Spomenik je zbog političkih rasprava 1963. godine premješten u gradski park u Petrinji, u Domovinskom ratu bio je zakopan u voćnjaku i rastavljen od strane četnika, nakon čega je pronađen tek 1998. godine, a godinu dana nakon vratili su ga na izvorno mjesto.

Stjepan Radić je bio pripadnik Hrvatske pučke seljačke stranke koju je osnovao s bratom Antom nakon dugogodišnjeg studiranja. Studirao je u Zagrebu na Pravnom fakultetu 1891. godine i tijekom studija je bio izbačen i zatvoren zbog negativno iznesenog stava o Khuenu - Hedervaryju (političar mađarskog podrijetla, tijekom života je bio hrvatski ban i premijer Kraljevine Ugarske). Spalio je mađarsku zastavu u javnosti četiri godine nakon, zbog čega je ponovno bio zatvoren. Nakon tog pothvata odlazi na studij u Prag i Pešti gdje mu je bilo zabranjeno studirati na području Austro - Ugarske Monarhije. Odlazi u Rusiju gdje završava Višu političku školu u Parizu. Kao član HPSS - a odbio je ujedinjenje Hrvatske s Kraljevinom Srbijom. Ponovno je bio uhićen 1918. godine radi borbe za osamostaljenje Hrvatske. Dvije godine nakon, Radić mijenja naziv stranke u Hrvatska republikanska seljačka stranka u kojoj se borio protiv politike Karađorđevića. Tada su srpske vlasti prijetile hrvatskim vlastima pri čemu je izvršen i atentat nad Stjepanom Radićem.¹⁴

Mila Wod je često dobivala pozive i narudžbe. Tako je na zahtjev vlasti grada Petrinje izradila kip političara Stjepana Radića, nakon što je preminuo 1928. godine. Kip je bio izložen u Zagrebačkom paviljonu, a 1936. godine su ga postavili na glavni trg u Petrinji, Radićev trg. Bio je oštećen od strane srpskih agresora u Domovinskom ratu i zakopan pod zemljom. Pronađen je 1998., a godinu dana nakon je restauriran.¹⁵ Uočavamo kako se razlikuje od tipičnog prikaza lika Stjepana Radića kojeg su prikazivali s prenaglašenim trupom, zbog njegovog hedonizma. Mila Wod ga oblikuje dosta geometrijski i prikazuje ga u stavu dok tumači, odnosno u zanosu njegova političkog govora. Radića je prikazala kao da je bio nešto nižeg rasta i veće glave u odnosu na tijelo. Na njegovu licu možemo uočiti blagi osmijeh. Obje ruke drži povišeno i odvojeno od

¹⁴ <https://proleksis.lzmk.hr/43101/>

¹⁵ Vekić: 2019., 34. str.

svojea tijela te mu je lijeva ruka malo opuštenija dok su mu na desnoj ruci spojeni palac i kažiprst, čime ostavlja dojam upućivanja na nešto bitno. Ova skulptura također ima zbijenu masu i vertikalnu kompoziciju, a ploha je blago obrađena, bez naglih i oštih prijelaza. Mila ga je prikazala u tipičnom poslovnom odjelu u kojem je boravio u saboru. Položaj njegovih ruku stvara određenu dinamiku, a zbog svoje ispruženosti prema naprijed ispod ruku se stvara velika sjena, pri čemu se stvorio veći kontrast. Sjenu također čine očne šupljine i njegova glava. Površina je glatko obrađena, sam lik Stjepana Radića je matiran dok je postolja na kojem je stavljen sjajno obrađeno. Osim sjene na kontrast utječe i obrisna linija koja je kod lika zakrivljena, a kod postolja ravna, što stvara u cjelokupnom dojmu dodatnu harmoniju. Skulptura je napravljena u bronci i ima prirodnu boju. Ritam ovisi o ponavljanju manjih i većih elemenata na skulpturi, zbog čega ga dijelimo na složeni i jednostavni. Tako možemo reći da je u ovom dijelu ritam jednostavan jer dominira veća ploha, a samo na licu i kaputu se javljaju neki manji elementi koji čine malo složeniji ritam. Bitno je spomenuti da je to bio prvi javni spomenik (statua - cijela figura) kojemu je autorica bila žena, te općenito prvi spomenik prikaza lika Stjepana Radića.¹⁶

Slika 25: Kip Stjepana Radića u Petrinji, 1929., Mila Wod

¹⁶ Alujević, 2021.: Vijenac 711

4.2. Oltar i krstionica u Metkoviću

Mila Wod je napravila oltar Srcu Isusovu, tri reljefa i krstionicu 1940. godine u crkvi Sv. Ilije u Metkoviću u čast obilježavanja tristote obljetnice suradnje Hrvata sa Svetim Ocem Papom. Splitski biskup mons. dr. Kvirin Klement Bonefačić je posvetio crkvu godinu dana nakon same izgradnje.

Cijeli je oltar napravljen u kamenu, a sastoji se od kipa Isusa, baldahina, postolja i stuba koje vode do oltara. U pozadini oltara nalaze se dva reljefa i jedan reljef ispod kipa Isusa, a na ulazu crkve je krstionica koja je 1995. godine bila izvađena iz crkve, a danas je ponovno vraćena i postavljena na ulazu u crkvu. Glavni motiv je kip Isusa koji je figurativni ljudski lik. Reljefe krasi figurativni prikazi u kojima papa blagoslivlja buduće kraljeve. Kip Isusa je zbijene mase i nema utjecaja na prostor, a uspravni stav lika ističe vertikalnu kompoziciju. Na njegovoj odjeći se ističe ispupčeno-udubljena masa, tj. ekstremna udubljenja i ispupčenja, oštih bridova kako bi se naglasili nabori odjeće, dok je na većini mjesta ploha blaga. Lik Isusa nije kao ostali dijelovi oltara, boje prirodnog materijala, nego je obojen umjetnim bojilima.

Na samom baldahinu nalazi se velika kruna s bojama hrvatske zastave. Svod je križno rebrasti te su plohe na cijelom baldahinu blago obrađene. Baldahin se sastoji od četiri stupa koja su ukrašena štitovima hrvatskih grbova, pokraj kojih se nalaze po dvije spirale, što podsjeća na volute jonskih stupova koje su prikazane oštrom obradom plohe u niskom reljefu.

Tako u pozadini kipa uočavamo Isusa na dvama reljefima pleternu ornamentiku koja je bila preuzeta iz doba antike te je također napravljena u niskom reljefu. Koristili su je u Bizantu i ranoj romanici, a danas se naziva starohrvatskom ornamentikom koja se često nalazi uz teme vezane za hrvatsku vojsku i hrvatsku vladavinu. To je dekoracija koja se sastoji od jedne ili više traka koji se mogu plesti u različite kompleksnije mreže. Uz njih su uglavnom prikazane životinje (lav, ptica), biljke (lozice, rozete), križ i ljudska figura koja je rijetko prikazivana. Kruna na vrhu baldahina izgleda kao da ima boju prirodnog materijala, dok su boje ispod nje umjetne, kao boje hrvatske zastave, crvena boja na šahovnici i na grbovima urezanim na stupovima.

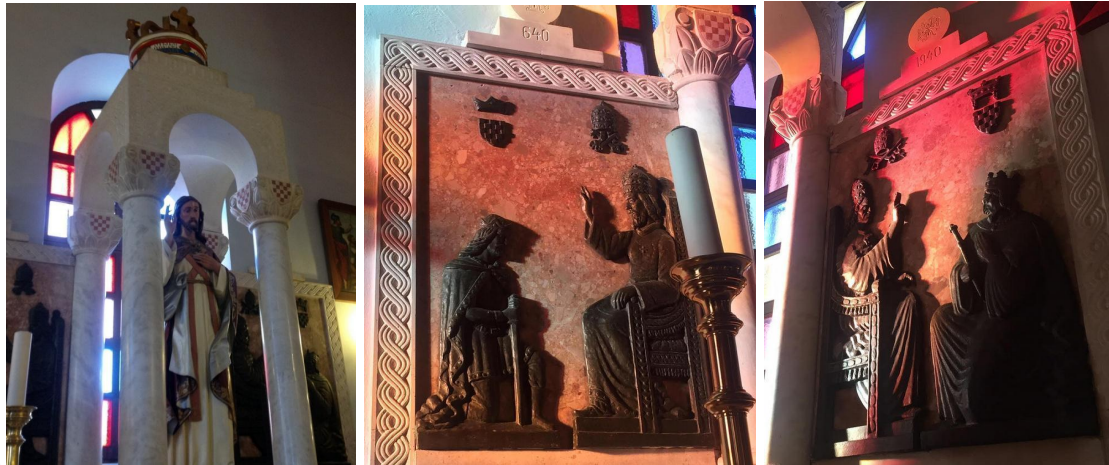
Na dvama reljefa su prikazane scene na kojima papa blagoslivlja hrvatske kraljeve. Štit hrvatskog grba nalazi se iznad kraljeva koji imaju različite oblike kruna na glavi. Scene na

reljefima imaju jednaku, vertikalnu kompoziciju s jednako raspoređenim likovima. Na oba reljefa papa drži ispruženu desnu ruku nad pognutom kraljevom glavom, a lijevu ruku je naslonio na stolicu na kojoj sjedi. Na reljefima dominira jednostavni kontrast svjetla i sjena, dobiven ritmom cijelih ploha, u nastojanju izbjegavanja manjih detalja. Iako reljefi na prvi pogled izgledaju isto, možemo uočiti razliku u položaju papine ruke. Jedan reljef prikazuje papu koji ostavlja dojam da blagoslivlja kralja i daje mu titulu, dok drugi reljef ostavlja dojam papinog upozorenja kralju, ispruženim kažiprstom prema njemu. Po boji reljefa vidi se da je izrađen od prirodnog materijala bronce. Simboli grba i krune na oba reljefa su skoro pa identično napravljeni. Ritam ostavlja dojam složenosti, bez obzira na mali broj motiva, a čini ga stalno ponavljanje ispuščenja i detalja na haljinama likova. Njezin treći reljef nalazi se na postolju ispod oltara između dva niža stupa u odnosu na ostale na kojima je urezana šahovnica hrvatskoga grba. Kompozicija djela je horizontalna te se na pojedinim mjestima pojavljuju dijagonalni detalji, kao što su npr. tri konja postavljena jedan iza drugoga i red ljudi koji se udaljavanjem smanjuju te tako stvaraju dojam dijagonalnosti. Ovdje je boja također od prirodnog materijala, bez dodatnih bojila. Motiv je svetac koji u naručju drži dijete, iza njega se nalazi konj i narod, pretpostavlja se da je i tu riječ o kraljevskom naslijeđu.

Krstionica se sastoji od dva dijela trupa i kapitela, zbog čega nalikuje na antičke stupove. Motiv je figurativnog karaktera, iako se ne radi o prikazu ljudskog lika. Glavni funkcionalni dio krstionice koji nalikuje na predimenzionirani kapitel je četvrtastog oblika, kao i samo postolje. Površina mu je većim dijelom glatka osim hrapavijeg dijela na kojem su u niskom reljefu napravljena polja hrvatskog grba i spirale koje oblikom podsjećaju na volute jonskih stupova. Trup stupa i postolje su također glatke površine, blagih ploha. Krstionica je prije bila smještena na ulazu u crkvu, a danas je premještena izvan crkve. Napravljena je od bijelog kamena u prirodnoj boji. Vertikalnu kompoziciju daje uspravno smješteni stup. Masa skulpture je zbijena i nema značajan utjecaj na prostor.

Mila Wod nije mnogo eksperimentirala, već je radila po narudžbama tako da ćemo vidjeti kako je većina njezinih skulptura zbijene mase jer je nastojala da njezine skulpture ne utječu na prostor. Kontrast koji dominira je kontrast veličine u kojem je većinski dio prikazan kao cjelina, a samo je dio na krstionici detaljno napravljen. Možemo također zaključiti da je ritam jednostavan jer se detalji pojavljuju samo na takozvanom kapitelu krstionice. Krstionica je

zbijene mase i ima udubljeni dio u kojem stoji sveta voda kojim se dobiva kontrast puno - prazno. Na krstionici dominira ravna obrisna linija koja samo na rubovima postaje zakrivljena.

Slika 26: Oltar Srca Isusovog i dva reljefa, crkva Sv. Ilije u Metkoviću, 1940., Mila Wod

4.3. Jurica

Život Mile Wod obilježila je smrt njezinog sina Jurice. Mila Wod je svog muža Victora Bernfesta upoznala na izlaganju u Salonu Ulrich. Njezin muž je studirao pravo koje nije završio, a kasnije se prebacio na Akademiju u Zagrebu, na smjer kiparstvo. Zajedno su izlagali i u radu utjecali jedno na drugo. U njihovom radu je uvelike prisutna ekspresija jer su čeznuli za prikazom emocije. Nakon smrti njihovog sina Jurice, Mila se posebno okrenula duhovnom životu i religioznoj tematici. Svoju bol nakon tragične Juričine smrti prikazala je u jednom ekspresivnom zanosu u brončanom materijalu.¹⁷ Kiparica Wod ga je prikazala kao da spava, lagano nagnute glave na jednom ramenu, zatvorenih očiju i blagog izraza lica, oštrim tretiranjem plohe dobila je šupljine na potrebnim osjetilnim mjestima (oči, nos, uši, usta). U ovom radu je vrlo izražen rukopis umjetnice, što joj je omogućio upravo ovaj njezin ekspresivni izraz. Osim dječakova lica, odnosno osim glave napravila mu je i ramena, pa zaključujemo da se radi o bista.

¹⁷ Magaš: Vijenac 420, 2010.

Slika 27: Jurica, 1940., Mila Wod

Dakle, radi se o motivu čovjeka, napravljenog u materijalu bronci, prirodne boje, zbijene mase, što ponovno znači da lik i prostor nemaju veliki međusobni utjecaj jedan na drugoga. Kompozicija je dijagonalna, što možemo zaključiti po položaju djetetove glave. Plohu je Mila na dijelovima obradila oštro s jačim prijelazima što možemo vidjeti na dječakovoj kosi i ramenima, odnosno dijelu ramena i ključne kosti koji nisu definirani, već su gotovo apstrahirani. Za razliku od navedenih elemenata dječakovo lice je blago obrađeno. Tako možemo reći da je površina kose hrapava, kao i dio ruku, a da je površina njegova lica glatko obrađena. Obradene površine i plohe stvaraju kontrast koji je primjetljiv u svim njezinim djelima. Različitim tretiranjem pojedinih dijelova, Mila je dobila ravnotežu te načinila djelo ugodnim oku za gledanje. Obrisne linije su većinom zakrivljene. Masa je puna i zbijena, jer i ovdje djelo i prostor ne utječu jedno na drugo. Također, ritam je vezan za kontrast te je on u ovom slučaju jednostavan, zbog toga što nema ogromne promjene u ponavljanju nekih elemenata. Što se tiče svjetla i sjene kontrast je najjači oko djetetove glave, odnosno ispod vrata zbog uvučenosti i nagnutosti njegove glave. Lice djeteta je napravljeno tako da svjetlo pada na njega dok je na dijelu ispod vrata i iza uha sjena.

4.4. Marija Ružička Strozzi - sitna plastika

Slika 28: Marija Ružička, Strozzi, 1945., Mila Wod

Marija Ružička Strozzi je djelo Mile Wod, također napravljeno u bronci. Lice starije žene koja izgleda kao da je u žalosti ili patnji. Ona je bila hrvatska glumica, kći Marije Terezije i glazbenika Leopolda Ružičke zbog kojeg kasnije odlazi u glazbene i glumačke vode. Leopoldov prijatelj, glumac Josip Freudenreich počeo ju je podučavati glumi, dok ju je majka upisala u Glazbeni zavod kod pedagoga Lichtenggera. Marija Ružička uzima prezime svog muža Ferdinanda de Strozziya koji je pripadao firentinskoj obitelji. Ružička Strozzi nikada nije napustila Zagreb iako je dobivala ponude za rad u inozemstvu. Rodila je osmero djece te je nastupala po brojnim gradovima u Hrvatskoj.¹⁸

Mila Wod je napravila bistu Marije Ružičke Strozzi tretirajući je na sličan način kao prethodno opisano djelo. Lice u glatko obrađenoj površini ili blagoj plohi, kosa i apstrahirani dio torza, hrapave površine ili oštro obrađena ploha. Nagnuta glava čini kompoziciju dijagonalnom, samo što je za razliku od Jurice koji ima usnulo lice, lice Marije Ružičke prikazano u patnji. Kontrast je također prikazan na isti način. Puna masa koja kontrira praznom prostoru, zatim jednostavni ritam jer nema nekih velikih razlika u ponavljanjima i kontrast nije toliko jak jer nema velikih udubljenja. Najveća sjena pada iza njezinog vrata.

¹⁸ Magaš, Vijenac 420, 2010.

Slika 29: Marija Ružička Strozzi, glumica

4.5. Corpus Domini u Zagrebu

Mila Wod je u crkvi Corpus Domini u Zagrebu napravila nekoliko reljefa. To je bila prva crkva u Hrvatskoj u kojoj se odvijalo euharistijsko klanjanje, izgrađena 1941. godine, a posvetio ju je biskup mons. Josip Lach. Na njezinom posvećivanju je prisustvovao nadbiskup Alojzije Stepinac. Crkva je iznutra bogata umjetninama i uređena je po uzoru na njemačku školu Beurerer Kunstschule.

Gertruda Dold je benediktinka koja je izradila nacрте za freske, ona je bila učenica voditelja te škole koja je pripadala benediktinskom samostanu u Beuronu u Njemačkoj. Freske su izradili akademski slikari Dragutin Maraković i Antun Mezdžić, a unutrašnjost je radila Mila Wod. Napravila je mnogo u unutarnjem dijelu crkve, a za sve je sama izrađivala nacрте.

Djelo njezinih ruku je i propovjedaonica na kojoj piše “Verbvm domini” (znači “Riječ Gospodara”) s unutrašnje strane i “Lvx . et. vita” s vanjske strane. U unutrašnjosti je prikazan orao s aureolom koji simbolizira evanđelista Ivana. S obje strane nalazi se pozlaćeni duboki reljef na bijeloj podlozi, kamenu sa simbolom euharistije, izgleda kao slovo P preko kojega se nalazi X. Propovjedaonica je u prirodnoj bijeloj boji zbog kamena od kojeg je napravljena, kao i skulpturica orla koja je također dio nje. Orao je realistično napravljen, ne ističe mu se kontrast

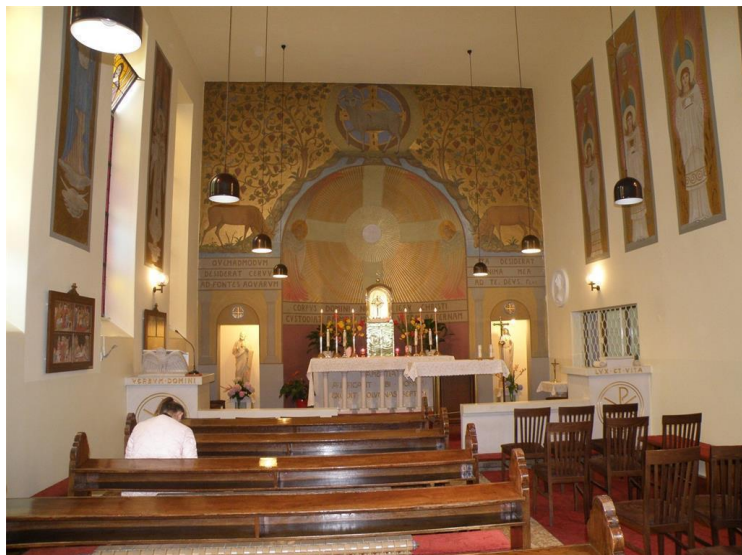
svjetla i sjene, a većina detalja na njegovom tijelu se ponavlja, čime je postignut jednostavan reljef.

U istoj crkvi je napravila kip Srca Isusovog i Marijinog, figure bijele boje s istaknutim naborima haljine i pozlaćenim srcem. Statue u svom uspravnom položaju su vertikalne kompozicije, smještene na osmerokutnom postolju s bočnih strana oltara. Zbijene su mase, a kao i u ostalim svetačkim figurama odjeća je prikazana naborano zbog čega figura nalikuje ispupčeno-udubljenoj masi. Površina je na tom dijelu hrapava kao i ploha koja je oštro obrađena, za razliku od preostalog dijela figure na kojem je površina blago obrađena. Kontrast svjetla i sjene ne dominira mnogo, gotovo da sjene ni nema, čime je Mila dobila efekt pročišćenosti, čistoće i duhovnosti svetaca. Postoje manji detalji na figurama, na kosi i odjeći koji se ponavljaju i stvaraju složeni ritam. Osim ritma postignutog određenim ponavljanjem detalja, većih i manjih površina, postoji i kontrast veličina. Veće plohe nalaze se na Marijinom i Isusovom poprsju dok s druge strane postoje i manji detalji koji se nalaze na dijelovima nogu i lica. Marija drži svoj plašt, a Isus ima okrenut dlan prema "gledatelju".

Mila Wod radi i medaljone od gipsa s prikazima svetaca. Sv. Ivan Maria Vianney je lik prikazan na medaljonu, sklopljenih ruku s aureolom i kosom do ramena. Drugi prikazani svetac je Sv. Josip Cottolengo koji drži ruke prekrížene na svom srcu. Također je prikazan s aureolom i malo dužom kosom. Oba medaljona su niskog reljefa, napravljena u okruglom okviru od kamena i prirodne su bijele boje. Nije uočljivo mnogo detalja na njima, ali zbog nekih obrisnih linija karakter likova je vidljiv. Kontrast svjetla i sjene javlja se samo na pojedinim dijelovima, oko glave i ruku koje su ispupčnije od ostalog dijela. Likovi izgledaju kao da izlaze iz bijele, blago obrađene plohe, odnosno iz glatke površine. Suprotnost pozadinske površine i hrapave površine lika, daje kontrast puno - prazno. Ritam je jednostavan, javljaju se samo određeni detalji na licima likova i na rukama. Ploha je blago obrađena, postoje samo pojedini nabori, odnosno obrisne linije koje ukazuju na izgled likova.

Napravila je i bijelu oltarnu ogradu koja je jednostavnog ritma, gotovo da ga i nema, samo je u jednom dijelu urezana bijela linija. Ploha je blago obrađena, a površina je također glatka, pa nema kontrasta svjetla i sjene.

Osim toga napravila je posudu za blagoslovljenu vodu i još pojedine stvari.¹⁹

Slika 30: Corpus Domini u Zagrebu, 1941., Mila W.

Slika 31: Gospa Fatimska u Fojnici, 1961., Mila Wod

4.6. Gospa Fatimska

Mila Wod je napravila 1961. godine kip Gospe Fatimske koja se nalazi u crkvi Duha Svetoga u Fojnici. Glavni motiv je sama Gospa koja je figurativno, gotovo potpuno realistično prikazana. Ispod njenih nogu nalaze se ljiljani koji simboliziraju čistoću i djevičanstvo. Statua je visoka 1,20 m i napravljena je od drva, a naknadno je obojena umjetnim bojilima. Gospina haljina je bijele boje s pozlaćenim rubom, a ljiljani imaju samo zelenkaste listove. Nalazi se u vertikalnoj kompoziciji zbog položaja u kojem je napravljena. Ne ističe se mnogo kontrast, osim nabora na haljini koji stvaraju dojam ispušeno udubljene mase. Ovo djelo je zbijene mase s pregibima i ispuščenjima koji nisu ekstremni. Lice Bogorodice je bijele boje, kao i njezine ruke i stopala. Nalazi se u blagom kontrapostu s uočljivim prikazima nabora na njenoj haljini. Zbog plašta koji se nalazi na njoj na glavu joj pada sjena koja je tamnija oko lica i vrata, dok joj se veća sjena nalazi ispod laktova koji su savijeni, zbog molitvenog stava. Izraz lica joj je blag i izgleda kao da

¹⁹ Vekić; 2019.: 21.-23.

gleda u djecu kojoj se ukazala. Kontrast veličine govori nam gdje se nalaze veći, a gdje manji dijelovi na ovoj skulpturi. Ovi detalji su na njezinom licu, haljini i ljljanima, što ujedno stvara određenu ritmičnost i dinamiku. Cijela skulptura Gospe postavljena je na postolje srebrne boje koje stvara privid valova ili spirala.²⁰ Većinu površine prekriva blago zakrivljena linija, dok je postolje u spiralnim linijama.

Djelo je kupio dubrovački zlatar Jozo Krilić. Bogorodica je prikazana s krunicom u ruci u tipičnoj molitvenoj pozi. Ispod kipa se nalazi natpis “Majko Božja Fatimska moli za nas!” i broj godine kada je kip postavljen u crkvu. Gospa Fatimska je naziv za Gospu koja se ukazala djeci u Fatimi. To su bili djevojčica Lucija i danas proglašena sv. Jacinta, te sv. Franjo. Postoje zapisi u kojima djeca opisuju ovo ukazanje koje su Crkva i sam papa priznali.²¹ Najprije su to bila tri anđela, svaki put jedan te kasnije sama Gospa.

4.7. Jaslice

Slika 32: Jaslice, Mila Wod, 1944.

Mila Wod se također bavila izradom minijatura . Izradila je 70 figurica za jaslice, 1944. godine u Prelošćici. Danas se te jaslice u vrijeme Božićnih blagdana izlažu u crkvi Sv. Mihaela Arkandela. Mila je neke od figurica radila prema stvarnim osobama: Stjepanu Pavkoviću i Ivanu Markoviću. Oni su pozirali za figurice kraljeva i pastira. Umjetnica je ovce radila od gipsa. Dječak koji joj je pomagao mijesiti ilovaču za figurice bio je Mladen Šimudžija koji se zalagao za potražnju

²⁰ Vekić; 2019.: 40.

²¹ hr.wikipedia.org/wiki/Gospa_Fatimska

figurica nakon njezine smrti. Nađeno je 17 figurica od postojanih 70. Potrebna je bila i određena obnova tih figurica, iako su bile u relativno dobrom stanju.²²

Prikazane su realistično. Svaki lik ima drugačiju ekspresiju na licu, odnosno drugačiji karakter. Umjetnica je koristila različit kolorit. Nabore na odjeći je također prikazala realno. Sve pronađene figurice imaju okruglasto postolje na kojemu stoje. Svaka je figurica zbijene mase jer nema konkretan utjecaj na prostor. Postoje određena udubljena i ispupčenja što možemo vidjeti na licima kraljeva i pastira i na njihovoj naboranoj odjeći, kao kod ovaca u prikazu vune pomoću zakrivljenih linija. Tamni kolorit je koristila kako bi boje na odorama likova izgledale veličanstvenije. Materijal je prekrila umjetnim bojilima. Ritam kod figurica ovaca je jednostavan zbog ponavljanja istih detalja izbočenih linija na tijelu, dok je kod figurica kraljeva i pastira ritam složeniji, zbog različitih elemenata: lice, pokloni i odjeća, no opet ne možemo reći da te figurice nose složeni ritam. Kontrast svjetla i sjene dominira na ljudskim figurama jer gornji dio tijela stvara sjenu, zbog čega su noge figura većinom u tami. Najviše detalja javlja se na haljini jednoga od kraljeva gdje je ploha oštro obrađena za razliku od drugog kralja koji kleči, na njemu je ploha blago obrađena i na odjeći nema toliko detalja.

Slika 33: Jaslice, Mila Wod, 1944.

Kontrast većeg prema manjem ovisi o figuricama koje prekriva ili samo manji broj ploha ili samo veći broj ploha, a to se odnosi na figurice ljudi, dok su figurice ovaca gotovo identične, najveća razlika je u kompoziciji. Ovce koje stoje su vertikalne kompozicije, zbog izduženijeg vrata, dok su ovce u sjedećem položaju horizontalne kompozicije. Ljudske figure zbog svog

²² Vekić; 2019.: 41.

stojećeg položaja su vertikalne kompozicije. Stvaranjem zakrivljenih linija i prikazima nagnutih glava kraljeva stvara se određena dinamika.

4.8. August Harambašić

Slika 34: August Harambašić, spomen-ploča, 1912., Mila Wod

August Harambašić je bio nećak Milinog djeda i pjesnik koji je živio u Donjem Miholjcu. Mila Wod mu je nakon smrti napravila spomenik na njegovoj kući, kombinaciju udubljenog, niskog i visokog reljefa na kojemu je prikazan njegov portret.²³

Spomen ploča se nalazi upravo na Augustovoj rodnoj kući. Prikazan je njegov portret na kojem mu je naglašen karakter lica. Jako udubljene oči, obrve kao dva luka, čovjek prikazan s gustom kosom i brkovima što stvara kontrast svjetla i sjene. Na njegovom licu detalji čine jednostavan ritam i zbog njih imamo odnos većeg prema manjem i to ploha njegova lica naspram šupljina na licu. Okolo njega su urezane spiralne šafure, dakle napravljena je ornamentika u udubljenom reljefu koja je u potpunoj suprotnosti s njegovim portretom što stvara određenu harmoniju. Cijela je kompozicija djela zbog omjera okvira vertikalna. Dominirajuća obrisna linija je zakrivljena i površina ploče je zbog različitih oblika reljefa hrapava, odnosno ploha je na pojedinim mjestima oštro obrađena, dok se na licu nadzire blago obrađena ploha. Ispod glave njegova lika je tekst u niskom reljefu u kojem je obilježena periodizacija njegovog življenja, zbog čega sama ploča izgleda kao nadgrobni spomenik.

²³ miholjstina.info/kultura/tzg-donjeg-miholjca-sudjeluje-u-projektu-objavlivanja-monografije-posvecene-mili-wod/

Slika 35: rodna kuća Augusta Hrambašića

4.9. Posmrtna maska i ruka sv. Eufemije

Mila Wod izgradila je u prirodnoj bijeloj boji ruku i posmrtnu masku Sv. Eufemiji. Prirodna bijela boja je zbog mramora kojim je radila, a izgleda kao kameni gipsani odljev. Dominira blago zakrivljena obrisna linija, također je i ploha blago obrađena. Detalji na licu stvaraju kontrast svjetla i sjene i jednostavan ritam. Mila Wod je napravila posmrtnu masku mučenici Sv. Eufemiji. Sveci mučenici prikazani su s palminom granom, pa je tako prikazana i Sv. Eufemija koja je živjela u 4. stoljeću za vrijeme cara Dioklecijana koji je dao baciti u jamu lavovima.

Slika 36: Sv. Eufemija, M. Wod, 1967.

Nekim čudom ona nije umrla i zbog toga se prikazuje s lavovima, a njezin atribut je uz lavove i kotač. Kasnije je car Konstantin u njezinu čast podignuo veliku crkvu Sv. Eufemije u Rovinju. Njezin je sarkofag nestao iz Konstantinopolisa i dospio u Rovinj. Podrijetlom je iz Kalkute, a

posebno se štuje u gradu Rovinju, jer je prema legendi njezin sarkofag doplutao do istarske obale, nakon čega su ga pomorci doveli do grada Rovinja i izgradili tu crkvu.²⁴

4.10. Sarkofag Sv. Ivana Kapistrana

Slika 37: Sv. Ivan Kapistran, 1967., M. Wod

Sv. Kapistran je svetac koji se posebno štuje u katoličkoj crkvi. Bio je franjevac koji se borio protiv franjevaca buntovnika. Spomendan mu je 24. lipnja.²⁵ Mila Wod je također napravila sarkofag franjevca, odnosno prekrila je njegov lik srebrnom i obučen je u franjevački habit. Lice mu je blage plohe s pojedinim oštrim prijelazima i udubljenjima koji daju kontrast svjetla i sjene. Kosa mu je detaljno obrađena sa zakrivljenim obrisnim linijama, zbog čega ima jednostavan ritam. Lik je u horizontalnoj kompoziciji i zbijene mase. Prirodne proporcije lika čine harmoničnim, a spomenute crte na licu stvaraju određenu dinamiku.

4.11. Oltar u crkvi Navještenja, Opatija

Oltar u crkvi Navještenja postavila je Mila Wod 1954. godine. Nadbiskup Josip Pavičić je posvetio oltar tri godine nakon same postave. Zahtjev za podizanje novog oltara podnio je otac Martin Kiring koji je bio benediktinac. Novi oltar je okrenut prema narodu i ima ciborij, a rađen je po uzoru na oltar iz crkve Sv. Eufrazija u Poreču. Stari je oltar bio od drva, dok je novi napravljen od kamena, zbog čega oltar ima prirodnu bijelu boju kamena.²⁶

²⁴ rovinj-tourism.com/hr/explore-discover/kultura-i-umjetnost/kulturno-povijesni-spomenici/477

²⁵ hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Kapistran

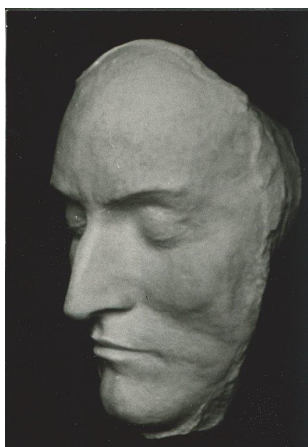
²⁶ Vekić; 2019.: 38.

Slika 38: Oltar Navještenja, 1947., M. Wod

Ciborij je podignut na četiri stupa na čijim su kapitelima urezani različiti ornamenta. Unutar je križno - rebrasti svod na kojem visi lanac s križem. Površina ciborija je oslikana jednostavnim, linearnim crtežom na kojim je prikazano navještenje, odnosno lik anđela, Gospe i Duha Svetoga. Lancima je za križno rebrasti svod privezan križ na kojem je prikazan Isus Krist koji stoji iznad oltara. Zbog samog izgleda svoda pri određenoj svjetlosti stvaraju se velike sjene pa oltar dobiva na velikom kontrastu svjetla - sjene. Ponavljaju se dvije veće figure, odnosno figura Gospe i anđela, a između je prikazana golubica što stvara jednostavan ritam, kao i ponavljanje četiri stupa koji su glavni nosači same konstrukcije. Kapiteli imaju detaljnu ornamentiku, odnosno zakrivljene, spiralne linije, dok je u suprotnosti s tim postolje stupa glatke površine, odnosno blago obrađene plohe, kao i ostatak baldahina. Kompozicija je s obzirom na konstrukciju vertikalna.

4.12. Posmrtna maska Alojzija Stepinca

Slika 39: Posmrtna maska Alojzija Stepinca, 1960., Mila Wod

Alojzije Stepinac je bio zagrebački kardinal koji je djelovao u vrijeme Jugoslavije kada je na vlasti bio predsjednik Josip Broz Tito. Nije se dao podvrgnuti Titovim planovima kojima je htio katoličku crkvu odvojiti od Vatikana. Zbog toga su mu se namještale razne izjave zbog kojih je bio zatvoren i krivo optužen.²⁷

Mila Wod je napravila posmrtnu masku Alojziju Stepincu od Pollerove mase za koju je znala da ne oštećuje ljudsku kožu, što je naučila na akademiji od profesora Roberta Frangeša. U početku joj svećenik Bscavary nije dozvolio da Stepincu napravi posmrtnu masku jer je on upravo bio umro i sve je bilo spremno za pogreb u Krašiću. Međutim, dok su se spremali Mila je uspjela napraviti jednu posmrtnu masku koja joj i nije baš uspjela zbog čega je htjela napraviti još jednu. Međutim, svećenik joj nije dozvolio još jedan takav poduhvat.²⁸ Maska je figurativan prikaz, odnosno lice čovjeka zbijene mase i udubljeno ispupčene jer s unutarnje strane prostor ulazi u negativ Stepinčeva lica. Kompozicija je kružna zbog same konstrukcije lica na kojem prevladava harmonija i ravnoteža jer se javljaju samo očne šupljine, usne, nos, odnosno svi motivi koji su inače zastupljeni na ljudskom licu. Površina lica je glatka, ploha je blago obrađena, dok su naznake navedenih osjetilnih motiva hrapave površine i zakrivljene obrisne linije kako bi se istakla sama figuracija lica. Boja djela je prirodna koju daje sam materijal, Pollerova masa.²⁹

4.13. Kuhar

„Šef kuhinje“ je bista koja se čuva u Gliptoteci HAZU u Zagrebu. Mila Wod ga je radila po uzoru na svoga oca koji je također bio kuhar. Cijela statua napravljena je na elipsastom postolju na kojem su ugrađene crvene kobasice od istog materijala. Djelo je prebojano umjetnim bojilima, a sama bista je zbijene mase i prostor ne utječe na nju. Bista ima određena udubljenja na hrapavo obrađenoj površini kao što se može vidjeti na kuharskoj kapi, na licu, gdje su prikazane oči i ponegdje na kuharskoj odori na ramenima. Kontrast vidimo upravo zbog tih ispupčenja i udubljenja, a kontrast veličine se javlja na bisti zbog detalja koji su prikazani uz velike oštro obrađene plohe. Takvi detalji su elementi na kuharevu licu i kobasice na postolju. Zbog tih sitnih

²⁷ bs.wikipedia.org/wiki/Alojzije_Stepinac

²⁸ <https://hkm.hr/vijesti/domovina/kako-je-komunisticka-crvena-tresnjevka-dobila-kapelu-corpus-domini/>, 30.7.2022.

²⁹ zg-nadbiskupija.hr/dokumenti/aktualnosti/ususret-stepincu-feljton-o-nastanku-stepinceve-posmrtno-maske-4-dio

detalja koji se naizmjenično s velikim plohama ponavljaju, za ritam kažemo da je jednostavan. Zbog jednako zastupljenih elemenata od kojih niti jedan nije u dominaciji ovo djelo se nalazi u harmoniji. Zbog tkanine u koju je lik “ obučen ” i zbog njegove kože koja prirodno ima blago zakrivljenu liniju, pretežna obrisna linija u ovom djelu je upravo zakrivljena.

Slika 40: Kuhar,1945., M. Wod

4.14. Sv. Skolastika na Pagu

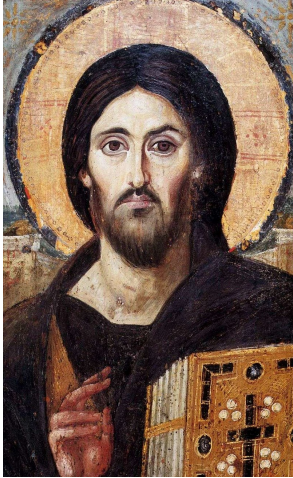
Slika 41: Sv. Skolastika na Pagu, 1958., Mila Wod

Sv. Skolastika na Pagu je statua, figurativni ljudski prikaz redovnice koja u jednoj ruci drži štap, a u drugoj golubicu. Obojana je naknadno dodanim bojilima i nalazi se u vertikalnoj kompoziciji zbog svog stojećeg stava, a štap joj je dijagonalno postavljen. Na licu joj se nalaze manji detalji, kao što su oči, nos i usta i u ruci drži kutijicu na kojoj stoji golubica, a sve ostalo su veće plohe. Zbog naborane odjeće postavlja se pitanje je li lik ispučeno udubljene mase, međutim, kako prostor ulazi samo u taj udubljeni dio odjeće i ne utječe mnogo na samu statuu, djelo je zbijene mase. Ta ispučenja koja se događaju na skulpturi od odjeće, izbačenih ruku naprijed sa štapom i golubicom u rukama, te prirodnih ispučenja na licu, odnosno prikazanog nosa, usana i očne šupljine, spadaju u udubljeno - ispučeni kontrast. Obrisne linije kipa su zakrivljene zbog prikazane tkanine koja lagano pada uz njezino tijelo, zatim lica i ruku koji po prirodi nemaju pravilnu ravnu crtu. Jedini element koji ima ravnu konturnu liniju je štap, a na vrhu mu se nalazi zakrivljena zatvorena linija, odnosno kružni dio. Površina na statui je pretežno glatka, odnosno glatka je na svim dijelovima osim na krilima golubice zbog izrađenog perja, na dijelovima štapa koji na kružnom djelu imaju mala oštra izbočenja i kružne, spojene dijelove koji spajaju ravni i kružni dio štapa. Mjesta na kojima je površina hrapava su ujedno i mjesta na kojima je ploha oštro obrađena, a uz to spadaju u oštro obrađenu plohu i dijelovi na licu sv. Skolastike. Ritam je složen zbog različitih elemenata koji su samostalno potpuno drugačije kompozicije, npr. sama njezina glava je kružne kompozicije, zatim golubica na kutiji koja je piramidalne kompozicije, štap koji je dijagonalne i njezino tijelo koje je također piramidalne kompozicije. Osim što je zbog svog stava u vertikali možemo podijeliti na dva trokuta, odnosno na dvije piramidalne kompozicije, točka jedne bi bio vrh njezine glave i laktovi, a druga kompozicija bi bili njezini laktovi i vrhovi njenih nogu, odnosno stopala, što bi činilo geometrijski lik naopaki trokut, tj. trostranični trokut kojemu je vrh okrenut prema dolje.

Sv. Skolastika je svetica koja se štuje u Katoličkoj, Pravoslavnoj i Anglikanskoj Crkvi, zaštitnica je grčevite djece (djeca kojima se grče mišići i koja dobivaju epileptične napadaje), školaraca koji pišu testove te se ljudi mole njoj kada je nevrijeme. Smatra se da je bila sestra blizanka Sv. Benedikta i da je utemeljila sestre benediktinke. Njezin spomendan je 10. veljače na dan kada je umrla, a živjela je u 5. i 6. stoljeću.

4.15. Hrvatska sveta godina

“ Hrvatska sveta godina ” je niski reljef napravljen na medaljonu iz 1941. godine. Glavnu, piramidalnu kompoziciju čine tri figurativna ljudska motiva. Kralj sjedi na prijestolju i drži podignuta dva prsta desne ruke što nas podsjeća na prikaz Krista Pantokratora u srednjem vijeku.

Slika 42: Krist Pantokrator, 6. st., samostan Sv. Katarine u Sinaju

Međutim zbog aureole koja se nalazi na kraljevoj glavi upućuje na to da je ipak riječ o Kristu, dok je kralj zapravo osoba koja kleči pored Krista i ima krunu na glavi. Osim Krista i kralja koji predstavlja vlast tu je i običan čovjek koji predstavlja hrvatski narod. Između tri navedena lika smjestio se hrvatski grb, odnosno štit s jasno izvedenom šahovnicom. Navedeni likovni dio nije jedini koji se nalazi na kružnoj ploči blago obrađene plohe, tu je i niski reljef koji se sastoji od natpisa “Hrvatska sveta godina” s navedenom godinom nastanka djela. Linija koja dominira je zakrivljena obrisna linija, međutim tu je i ravna obrisna linija koja čini naveden grb Hrvatske. Površina je hrapavo obrađena na mjestima gdje je prikazana tkanina posebno na liku Isusa i čovjeka koji predstavlja narod. Zbog ponavljanja likova za ovaj ritam kažemo da je dominantan, a za simetriju da je translacija odnosno da djelo možemo podijeliti prema zadanom vektoru koji u ovom slučaju ne vidimo ali zamišljamo. Likovi se sastoje od niza detalja i smješteni su na čistoj plohi zbog čega je stvoren kontrast veličine odnosno vidljiv je odnos većih i manjih dijelova.³⁰

³⁰ Vekić; 2019.: 26.-27.

Slika 43: Hrvatska sveta godina, M. Wod, 1941.

4.16. Pijetao - sitna plastika

Skulptura pijetla, odnosno statua nalazi se u Zagrebu u Modernoj galeriji. Pijetao je iste boje kao njezina skulptura "Glava žene". Obje skulpture su crvenkaste boje, dobivene od prirodnog zemljanog materijala. Blago obrađena ploha nalazi se na njegovom repu, licu i nogama, a oštro obrađena ploha je na pregibima repa, gdje se spajaju perja, zatim na njegovom trupu također zbog spajanja perja, na kandama i mjestima gdje su prikazana pijetlova osjetila odnosno oči i kljun. Zbog očnih šupljina i izbačenog kljuna i repa javlja se udubljeno ispupčeni kontrast, ali statua je bez obzira na to zbijene mase jer ne postoji velik utjecaj prostora na statuu. Svojim stavom, odnosno stojećim položajem pijetao stvara vertikalnu kompoziciju. Različitim ponavljanjem istih elemenata stvaraju se varijacije u ritmu. Niti jedan element nije dominantan pa se skulptura doima skladno.

Slika 44: Pijetao, sitna plastika, 1945., M. Wo

4.17. Dobri Otac Antić

Slika 45: Dobri Otac Antić, reljef, 1961., M. Wod

“Dobri Otac Antić“ je niski reljef u crkvi Gospe Lurdske u kojem je Mila Wod prikazala oca Antića, odnosno svećenika Antića i čovjeka kojem svećenik nešto govori što je vidljivo zbog njegove ruke koja nam položajem govori da svećenik upućuje na nešto. Iznad njega je prikazana golubica koja simbolizira Duha Svetoga, treću božansku osobu. Ploha ploče je blago obrađena, a sami likovi su oštrije obrade zbog nabora na odjeći, kose i detalja na licu. Dominantna obrisna linija je blago zakrivljena osim na dijelu ispod golubičinih krila gdje se javlja i ravna linija. Lica likova su glatke površine s udubljenjima i ispupčenjima, zbog profila u kojem se nalaze, što čini udubljeno ispupčeni kontrast. Materijal od kojega je djelo napravljeno je odljev u bronci s različitim urezanim grafizmima koja površinu čine hrapavom. Djelo je prirodne boje, napravljeno u bronci i nema nikakvih dodatnih bojila. Udubljenim reljefom je napravljen natpis ispod prikazanih likova, velikim slovima napisano je “Dobri Otac Antić”. Kompozicija je vertikalna zbog položaja svećenika i čovjeka, a samo golubica iznad upućuje na to da je ovo ipak piramidalna kompozicija.

Otac Ante Antić bio je hrvatski svećenik, franjevac, ispovjednik i duhovnik, kandidiran za proglašenje svetim krajem 20. stoljeća. Proglašen je časnim slugom Božjim krajem 2015. godine. Tijekom života se borio s tuberkulozom, no bez obzira na to bio je primljen u franjevački samostan. Kada je njegova majka bila trudna s njim bila je u oluji na brodu i molila se Sv. Anti da joj sačuva dijete što se na kraju i dogodilo.

4.18. Tabernakul na Brezovici

Mila Wod napravila je kombinaciju plitkog i visokog reljefa koji se nalazi u karmelićanskom samostanu u Brezovici. Reljef se sastoji od figurativnih prikaza, dva anđela u niskom reljefu i kutije u visokom reljefu na koju je naknadno stavljen križ, a cijeli je reljef postavljen na oltar. Rad je napravljen u bronci, zbog čega i ima takav efekt, odnosno prirodnu boju kojoj nisu nadodavana nikakva naknadna bojila, što se znalo događati na njezinim radovima, osobito kod izrade skulpture svetaca. Površinu anđela na dijelu haljine je glatko obradila s pojedinim naborima, odnosno zakrivljenim obrisnim linijama, dok su krila koja izgledaju kao nanizano perje hrapave površine. Upravo zbog takve obrade ili zbog oštro rađene plohe stvorili su se udubljeni i ispupčeni dijelovi čineći kontrast udubljeno - ispupčeno. Pojavljuje se još jedan kontrast, a to je kontrast veličine gdje imamo sitne detalje na licima anđela, kosa i površina osjetila na glavi i figurativni prizori na kutiji, a veći dijelovi su plohe haljina i krila. Na kutiji je prikazano ptičje gnijezdo i vinova loza, što je također niskog reljefa i u istom materijalu kao i anđeli. Kompozicija je zbog položaja piramidalna jer se kutija nalazi upravo između dva anđela. Dominantna linija je obrisna, a zbog ponavljanja anđela stvara se simetrija koja upućuje na reljef alternacije (a - b - a).³¹

Slika 46: tabernakul u Brezovici, 1945., M. Wod

³¹ Vekić; 2019.: 24.-25.

4.19. Bol traženja Isusa

Medaljon se sastoji od figurativnih motiva, prikazani su Majka Božja i sv. Josip kako traže Isusa koji je otišao u hram Božji, razgovarati s pismoznancima i svećenicima. Napravila je medaljon od kamena ostavivši mu bijelu prirodnu boju, a sjaji se jer je prelakiran. Okvir je hrapave površine, izgleda kao da se sastoji od niza povezanih kuglica koje su postavljene u krug. Pozadinska površina je glatko obrađena, blagih ploha, a likovi zbog odjeće imaju hrapavo obrađenu površinu oštih ploha čime se stvaraju ispupčenja i udubljenja, pa djelo ima ispupčeno - udubljeni kontrast. Svojim položajem daju vertikalnu kompoziciju. Obrisna linija je zakrivljena i zatvorena osim na djelu gdje je prikazana ravna linija koja se ne spaja s rubom okvira.

Slika 47: medaljon, Bol traženja Isusa, Krašić, 1963., M. Wod

4.20. Pieta

Pieta je djelo Mile Wod napravljeno u kamenu koji je naknadno prelakiran i bijele je boje bez ikakvih dodatnih naknadnih bojila. Prikazani su figurativni motivi Krist, Gospa i dva anđela koja drže dvije svijeće. Riječ je o Kristovoj smrti, a Bogorodica je prikazana mlado jer simbolizira Crkvu kao narod koja je zbog svoga Duha uvijek mlada. Statua je prikazana hrapave površine zbog naborane odjeće, dok su postolje i svijećnjaci obrađeni glatkom površinom. Dominantna je zakrivljena linija zbog likova koji se nalaze u pokretu i ljudskog tijela koje po prirodi nema pravilnu ravnu liniju, jedino je četvrtasto postolje ravnih linija. Ispupčeno - udubljeni kontrast javlja se na liku Gospe zbog naborane tkanine, na njenom i Isusovom profilu i profilima anđela i ispupčenim dijelovima vrha i dna svijećnjaka.

Slika 48: Pietà, Krašić, 1952., M. Wod

5. Zaključak

Vrlo je bitno hrvatskom narodu približiti njihovu povijest i značaj koji su određeni ljudi donijeli i ostvarili u njihovoj državi, bilo da su Hrvati ili ljudi neke druge nacionalnosti. Zbog borbe kroz povijest danas živimo bolje i konkretno u umjetnosti Mila je napravila veliku odskočnu dasku za žene. Što se više piše o nekim autorima i djelima više će ljudi i znati za njih, pa je tako nedavne 2019. godine Matija Maša Vekić izdala knjigu Hrvatska kiparica Mila Wod, koju je predstavila u više hrvatskih gradova kao što su Petrinja, Osijek i Metković u kojoj je istaknula sve Miline značajne vrline i uspjehe te promjene koje je donijela za budućnost žena i njihov položaj u društvu. Obradom ovakve tematike ljudi se mogu osvijestiti kako su u lošem položaju bile žene nekada i kako se njihov status u društvu popravio tek prije stotinjak godina. Tematika žena umjetnica u 20. stoljeću bitno je područje u povijesti i umjetnosti, zbog napretka do kojega je dovelo. Žene su imale mnogo manja prava od muškaraca. Bile su na nižem ekonomskom, političkom i društvenom statusu. Tek su 1920. godine dobile pravo glasa, dok se u Švicarskoj to ostvarilo 1971. godine. Veliki korak za povijest čovječanstva i daljnju budućnost žena dogodio se upravo u tom razdoblju. Za žene kao umjetnice nije se tada mnogo znalo i bilo im je zabranjeno samostalno predstavljanje.

U Hrvatskoj je prva takva žena bila Mila Wod, odnosno prva je žena umjetnica u Hrvatskoj koja je u javnosti izložila svoje djelo. To je bila skulptura Stjepana Radića koja se nalazi na trgu u Petrinji. Značajno je bilo obraditi Milu Wod kao autoricu brojnih djela, koja se nalaze u različitim galerijama u Zagrebu, u privatnom vlasništvu i na javnim mjestima diljem hrvatskih gradova. Život Mile Wod i njezin značaj za Hrvatsku i za budućnost žena se negdje izgubio. Ona je bila poznatija tijekom svoga života kada je djelovala i surađivala s tada vladajućim crkvenim starješinama i ljudima iz bogatih, plemićkih obitelji, koji su tada djelovali. Većina njezinih otkrivenih djela je rađena po narudžbama, a tek dio je napravila po vlastitom izboru. Mila je mnogo toga napravila za Hrvatsku i potaknula je druge umjetnice da djeluju i u javnosti izlažu svoja djela. Može se reći da je Mila Wod probila led u ženskoj umjetnosti i nije bilo više skrivanja žena iza muškog imena.

Osim Mile Wod postojale su tu i brojne druge autorice s kojima je ona surađivala i koje su izašle u javnost i dalje djelovale samostalno, a jedna od njih je spomenuta Nasta Rojc, koja je prva umjetnica koja je sebe prikazala u muškoj odjeći i tako promijenila pogled na žene. Također Mila je mnogo utjecala na svoje učenice, a jedna od poznatijih je Alojzija Ulman koja je slijedila Miline stope i preuzela sva dobra koja je mogla.

Slobodno se može zaključiti da je Mila Wod obogatila ne samo sakralnu nego i cijelu hrvatsku kiparsku zbirku bogatim i jedinstvenim kiparskim opusom svojih djela.

Slika 49: Mila Wod u radnji, kip Stjepana Radića, 1928.

6. Popis literature

1. *Vekić Matija*, Hrvatska kiparica Mila Wod, 2019., Zagreb
2. <https://hkm.hr/vijesti/domovina/kako-je-komunisticka-crvena-tresnjevka-dobila-kapelu-c-orpus-domini/>, 30.7.2022.
3. <https://www.bitno.net/vjera/aktualnosti/jeste-li-culi-za-milu-wod-kiparicu-koja-je-napravila-stepincevu-posmrtnu-masku-i-poslala-titu-zanimljivo-pismo/>, 30.7.2022.
4. https://hr.wikipedia.org/wiki/Psijhijska_bolnica_za_djecu_i_mlade%C5%BE,_Zagreb, 30.7.2022.
5. <https://kuca.senoa.eu/obitelj-senoa/nasta-rojc>, 29.7.2022.
6. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Julia_Margaret_Cameron_-_Mrs._Herbert_Duckworth_%281846-1895%29,_born_Julia_Prinsep_Jackson,_later_Mrs._Julia_Stephen,_Mother_of_..._-_Google_Art_Project.jpg, 29.7.2022.
7. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=25518>, 29.7.2022.
8. <https://hrcak.srce.hr/file/294658>, 29.7.2022.
9. <https://filozofskoteoloski.wordpress.com/2017/05/14/hildegardine-ilustracije/>, 10:22h, 30.7.2022.
10. *Rojc Nasta*, Sjene, svjetlo i mrak, neobjavljeni rukopis, 89. – 90.str, 149. str.

7. Slikovni prilog

- Slika br. 1: hr.wikipedia.org, 10:18h, 30.7.2022.
- Slika br. 2: italianartsociety.org, 10:26h, 30.7.2022.
- Slika br. 3: nytimes.com, 10:31h, 30.7.2022.
- Slika br. 4: pinterest.com, si.edu, 11:12h, 30.7.2022.
- Slika br. 5: VoxFeminae, 11:21h, 30.7.2022.
- Slika br. 6: wikimedia.org, 11:27h, 30.7.2022.
- Slika br. 7: commons.kultivisise.rs, 11:40h, 30.7.2022.
- Slika br. 8: voxfeminae.net, 12:12h, 30.7.2022.
- Slika br. 9: voxfeminae.net, 12:16h, 30.7.2022.
- Slika br. 10: tportal.hr, 15:35h, 30.7.2022.
- Slika br. 11: galerijadivila.hr, 11:02h, 31.7.2022.
- Slika br. 12: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 13: profil-klett.hr, 11:25h, 31.7.2022.
- Slika br. 14: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 15: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 16: galerijadivila.hr, 11:10h, 31.7.2022.
- Slika br. 17: galerijadivila.hr, 11:10h, 31.7.2022.
- Slika br. 18: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 19: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 20: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 21: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 22: virtualna.nsk.hr, 16:23h, 3.8.2022.
- Slika br. 23: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 24: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 25: frendica.online 18:53h, 31.7.2022.
- Slika br. 26: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 27: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 28: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 29: hr.wikipedia.org, 17:15h, 31.7.2022.
- Slika br. 30: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 31: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 32: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 33: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 34: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 35: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 36: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 37: M. Vekić, 2019.
- Slika br. 38: M. Vekić, 2019.

Slika br. 39 :M. Vekić, 2019.
Slika br. 40: M. Vekić, 2019.
Slika br. 41:M. Vekić, 2019.
Slika br. 42: [hr.wikipedia.org.](http://hr.wikipedia.org), 17:45h, 31.7.2022.
Slika br. 43: M. Vekić, 2019.
Slika br. 44: M. Vekić, 2019.
Slika br. 45: M. Vekić, 2019.
Slika br. 46: M. Vekić, 2019.
Slika br. 47: M. Vekić, 2019.
Slika br. 48: M. Vekić, 2019.
Slika br. 49: [hr.wikipedia.org.](http://hr.wikipedia.org), 16:18h, 31.7.2022.